

KARD ÉS LANT

A TÖRTÉNELMI VITÉZI REND PEST TÖRZSSZÉKÉNEK
KULTURÁLIS ÉS IRODALMI HÍRLEVELE 2022. SZEPTEMBER

Szeptember 1.

V. Orbán pápa kiadja bulláját a pécsi egyetem megalapításáról – 1367

„Magyarország királyának kérésére rendeljük, hogy Pécs városában legyen studium generale, amelyben az egyházi és polgári törvény s minden más nem tilos tudomány, a hittudományon kívül, taníttassék...”
(részlet V. Orbán pápa alapító okleveléből)

Az első mai értelemben vett egyetemek a középkori Európában jöttek létre a 14. század közepén. A keresztény világban először Bologna, Párizs és Oxford városában alapítottak universitást. Közép Európában a német császárrá

választott IV. Károly 1348-ban Prágában, Nagy Kázmér 1364-ben Krakkóban, majd Habsburg Rudolf herceg 1365-ben Bécsben követte őket. És nem sokkal ezek után I. Lajos király 1367-ben megalapította Magyarország első egyetemét Pécsen.

A pécsi egyetem létrejötte tehát megelőzte az angol cambridgei, a német heidelbergi, bonni, tübingeni és kölni, amiként a spanyol toledói és a svéd uppsalai egyetem alapítását, holott a felsoroltak a legnagyobb múltra visszatekintő felsőfokú oktatási intézmények.

Miután a korabeli egyetemek nem tartoztak az adott város jogi hatalma alá, igyekeztek saját érdekvédelmet, egyetemi autonómiát kialakítani. Kiváltságaik jogi alapját a kor két fontos jogalkotójának, a pápának vagy a császárnak a bullája, rendelete szentesíthette.

A Magyarországon létrehozott első egyetem alapításáról 1367. szeptember 1-jén adta ki V. Orbán pápa bulláját. Ebben többek között ez áll: "Magyarország királyának kérésére rendeljük, hogy Pécs városában legyen studium generale, amelyben az egyházi és polgári törvény s minden más nem tilos tudomány, a hittudományon kívül, taníttassék...".

Mivel a pápa nem engedélyezte a teológiai oktatást, így az egyetem akkori értelemben nem volt universitas, elnevezése Studium Generale volt. Korabeli írások szerint a hallgatók létszáma a századfordulóban meghaladta a 800 főt.

A négy kar közül csupán az alapképzést biztosító bölcsész-, valamint a jogi kar működése bizonyított, feltételezések szerint orvosi kar is működött. Régészeti leletek alapján Valószínűsíthető, hogy az egyetem épülete a pécsi püspökvárhoz kapcsolódott, és ott volt a diákok szállása is, mintegy 70 szoba.

Az egyetem létesítésében nagy szerepet játszott az egyetem első kancellárja, Bergzabern-i Vilmos pécsi püspök, a királyi kápolna ispánja. Az ok: az egyetemet végzett jogászokra elsősorban a királyi kápolnának volt szüksége. Pécs városa is alkalmasnak bizonyult az egyetem létesítésére. A pécsi püspökség a leggazdagabb jövedelemmel rendelkezett. A székesegyházban sok kanonok működött, akik biztosítani tudták a megfelelő műveltségi közeget. A város területe is nagy volt, a koldulórendek jelenléte is a település anyagi biztonságára utal. A pécsi egyetem azonban nem bizonyult életképesnek. Korabeli írásokból arra lehet következtetni, hogy az egyetem valamikor a 14. század végén, a 15. század elején megszűnt gazdasági és politikai okok miatt.

1921. évi XXV. törvénycikkkel az átmenetileg Budapestre került pozsonyi magyar királyi Erzsébet Tudományegyetemet Pécsre helyezték. Ebből az alkalomból kérte fel Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter Dudits Andort, a kor kiváló festőművészt, hogy az 1367-es egyetemalapítás jelenetét ábrázolja. A Dudits által megálmodott nagyméretű festmény az ország történelmének egyik fontos eseményét jeleníti meg az egyetem falán: „... a pécsi studium generale [...] alapításának azt a mozzanatát ábrázolja, amikor Miklós püspök V. Orbán pápa dekretumát az egyház képviselőjének, a tanulóknak és a tanároknak tudomásul adja.”

A kép érdekessége, hogy bár az 1367-es eseményeket ábrázolja, mégis kortárs, a 20. századi egyetemhez kapcsolódó személyek jelennek meg rajta. Klebelsberg Kuno mellett Halasy-Nagy József rektor, Faluhelyi Ferenc, Pekár Mihály és az

Erzsébet Tudományegyetem első tanárainak arcvonásait láthatjuk. 1367-ben a Havas Boldogasszony-templom és a Gázi Kászim pasa dzsámija sem állt még, a háttérben mégis a Pécsi Szent Péter és Szent Pál Székesegyház mellett az említett épületek is szerepelnek. A festmény lenyomata a 20. század eleji Pécsnek, hiszen a dzsámi épületén még megtalálni a barokk tornyot is.

Szeptember 4.

Vitéz nagybányai Horthy Miklós újratemetése

Vitéz nagybányai Horthy Miklós élete alkonyán emigrációban Portugáliában talált otthonra feleségével, menyével és a mauthauseni táborból megszabadult fiával, ifjabb Horthy Miklóssal. Utolsó éveiben megkérte menyét, hogy ha még egyszer lesz szabad Magyarország, akkor hozza haza őt és családját és itthoni földne temesse el. 1957-ben, 89 évesen halt meg. Hamvai évtizedkig a lisszaboni Angol Protestáns Temetőben pihentek, amíg hazájában olyan politikai helyzet alakul ki, hogy végakarátának megfelelően a kenderesi családi sírboltba kerülhettek az időközben elhunyt feleségével és fiával együtt. Sírja addig is zarándokhelyül szolgált a Portugáliába látogató magyarok és nem magyarok számára.

A hazahozatal kezdeményezője Szimon Miklós hosszújratú tengerészkapitány volt, akinek elképzelése egybeesett a Horthy család tagjainak, így elsősorban özvegy Horthy Istvánné és fia, ifj. Horthy István akaratával. Az ügy mellé állt mások mellett Kéri Kálmán tábornok, az akkori országgyűlés korelnöke, a kormányzó egykori szárnysegédje. Az 1993. szeptember 4-én lezajlott újratemetésen - annak ellenére hogy a család szűkkörű szertartást tervezett - becslések szerint ötven-hetvenezer ember vett részt. Vagyis 50 év múltával ennyi ember még emlékezett. És a sok negatív "kampány" ellenére mégis tisztában volt a valós történésekkel. Néma tüntetés volt ez. A rengeteg koszorú egyikén ez a felirat állt: "A hálás zsidóság". Egy másikon: "A megmentett zsidóság nevében". Vagy: honvédek kis csoportja - az állami és katonai részvételt tiltó rendelkezés ellenére - szabadságukat feláldozva, saját költségükre egyenruhában fegyvertisztelgessel búcsúzott a főparancsnokuktól. A tömeg nemcsak egy ellentmondásos sorsú államférfit gyászolt, de gyászolta meghazudtolt múltunkat, erőszakkal elszakított területeinket, megcsonkított hazánkat, egész Magyarországot is. Az újratemetés emlékezés volt mindarra, ami volt, és ami talán soha többé nem tér vissza.

Horthy újratemetésén a résztvevő tömeg egy része

Horthy Istvánné írta: „Érdekes volt a rendőrökkel elbeszélgetni; elmondták, hogy még sohasem volt ilyen tömeggel dolguk, mint amilyen a temetésen megjelent.” A példászerűen megrendezett szertartás azonban nem állami ceremónia volt. Az Antall-kormány tagjai, látva a baloldali és liberális ellenzék harsány ellenzését, nem merték felvállalni, hogy Magyarország volt kormányzójának állami, méltóságát megillető temetést szervezzenek, az eseményen csak magánemberként vettek részt.

Így joggal mondhatjuk, hogy bár az újratemetés megtörtént, a Kormányzó úr és családja tagjai végakaratauknak megfelelően hazai földbe kerültek, de az igazi, az állami újratemetés - mely egyben visszaadja vitéz nagybányai Horthy Miklósnak az őt megillető helyet, a magyar hősök és államfők sorában -, az bizony még várat magára.

Szeptember 5.

A 2009. szeptember 5-én Székelyudvarhelyen megtartott Székelyföldi Önkormányzati Nagygyűlésen Székelyföld hivatalos himnuszának fogadták el a már évtizedek óta ezen a címen elhíresült éneket.

Ki tudja merre, merre visz a végzet
Göröngyös úton, sötét éjjelen
Vezesd még egyszer győzelemre néped
Csaba királyfi csillag ösvényén.
Maroknyi székely porlik, mint a szikla
Népek harcának zajló tengerén
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja
Ne hagyj elveszni Erdélyt, Istenünk!
Ameddig élünk magyar ajkú népek
Megtörni lelkünk nem lehet soha
Szülessünk bárhol, földünk bármely pontján
Legyen a sorsunk jó vagy mostoha.
Maroknyi székely porlik, mint a szikla
Népek harcának zajló tengerén
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja
Ne hagyj elveszni Erdélyt, Istenünk!
Keserves múltunk, évezredes balsors
Tatár, s török dúlt, labanc rabigát
Jussunk e honban, Székely Magyarföldön
Szabad hazában élni boldogan.
Maroknyi székely porlik, mint a szikla
Népek harcának zajló tengerén
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja Ne hagyj elveszni Erdélyt, Istenünk!
Már másfélezer év óta Csaba népe
Sok vihart élt át, sorsa mostoha
Külső ellenség jaj, de gyakran tépte
Nem értett egyet otthon sem soha.
Maroknyi székely porlik, mint a szikla
Népek harcának zajló tengerén
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja
Ne hagyj elveszni Erdélyt, Istenünk!
Édes Szűzanyánk, könyörögve kérünk,
Mentsd meg e népet, vérvő nemzetet!
Jussunk el honban, székely magyar földön,
Szabad hazában éljünk boldogan.
Maroknyi székely porlik, mint a szikla
Népek harcának zajló tengerén
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja
Ne hagyj elveszni Erdélyt, Istenünk!
Ki tudja, innen merre visz a végzet,
Országhatáron, óceánon át.
Jöjj hát, királyunk, itt vár a Te néped,
Székely nemzeted Kárpát-bérceken.
Hős szabadságát elveszti Segesvár
Mádéfalvára fájón kell tekints

Földed dús kincsét népek élük s dúlják
Fiaidnak sokszor még kenyérre sincs.
Maroknyi székely porlik, mint a szikla
Népek harcának zajló tengerén
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk!

Szeptember 11.

„Életünket és vérünket”

'Vitam et sanguinem, sed avenam non'

„Ügyeinket minden felől veszély fenyegeti. Veszélyben ezen ország koronája, veszélyben saját személyünk és kedves gyermekeink. És elhagyatva mindenektől, a magyaroknak annyi történeti emlékek által híresztelt fegyvereihez, ősi vitézségéhez és hűségéhez folyamodunk, hűségökre bízunk magunkat és gyermekeinket, erősen bízva, hogy e veszélyekben tanácsukat és segélyüket tőlünk meg nem vonandják.”

(Mária Terézia)

„Moriatur pro rege nostro Maria Teresia" (Haljunk meg királyunkért Mária Teréziáért)

„Volt híres kardunk, védeni idegent,

Német sógornak vitam, sangvinem

- s hagyunk pusztúlni mindent idebent."

(Mécs László)

1741. szeptember 11-én zajlott le a pozsonyi várban a híres jelenet, mely során a magyar rendek „életüket és vérüket” ajánlották Mária Terézia trónja védelmében. Magyarország segítsége a későbbiekben döntő szerepet játszott abban, hogy a porosz és bajor támadás miatt megrendült Habsburg Birodalom sikeresen átvészelte az osztrák örökösödési háborút.

Bár III. Károly az 1713-ban megalkotott Pragmatica Sanctióval törvényileg igyekezett biztosítani a Habsburg-ház leányági örökösödését. Még életében a legtöbb európai uralkodóval el is fogadtatta, hogy halála után leánya kerüljön a trónra. Az ígéretek azonban nem sokat értek. 1740 októberében bekövetkezett halála után minden szomszédos uralkodó fölrúgta a megállapodást. Azonnal háború robbant ki, melynek tétje nem kevesebb volt, mint a Habsburg Birodalom léte. Az elmaradott Habsburg Birodalom korszerűsítésre szorult, felbomlása, széthullása egyáltalán nem látszott kizártnak. Az első támadást Nagy Frigyes porosz király indította, aki semmiféle ürügyet nem keresett, egyszerűen csak meg akarta szerezni Sziléziát. Mária Teréziának így nem volt választása, a kirobbant osztrák örökösödési háborúban fegyverrel kellett megvédenie örökségét.

Az új uralkodó Máriai Terézia végül is azoktól a magyaroktól kért segítséget, akik még az évszázad elején a Habsburgok ellen harcoltak. Ekkor a magyar rendek pénzt és katonát ajánlottak, ami segítségével megmentették a birodalmat.

Poroszország támadása után I. Károly Albert bajor választófejedelem is hadat üzent, így Szilézia, Csehország és a nyugati osztrák tartományok hamarosan megszállás alá kerültek. Ebben a válságos időszakban a gyenge hadsereggel rendelkező Mária Teréziának nemigen maradt más esélye, minthogy azoktól a magyaroktól kérjen segítséget, akik még az évszázad elején a Habsburgok ellen harcoltak. Nem volt más választása, minthogy a magyar rendek jóindulatára bízva birodalma sorsát, a nemesek vitézségére és lovagiasságára bízta magát és gyermekét. Ezért az 1741 júniusában tartott koronázási országgyűlés után szorult helyzetében szeptemberre ismét összehívta Pozsonyban az országgyűlést. Két évvel voltunk ekkor egy vesztes török háború és tizenkét éves törvényhozási kényszerűsünet után.

A nemesség kezdetben elutasító volt, a híres szeptember 11-i ülésen azonban minden megváltozott. Mária Terézia mint fiatal, szép nő és édesanya megérezte a módját, hogyan kell a magyarok rokonszenvét megnyerni. Tökéletesen megkomponált jelenetben fekete gyászruhában, ékes latin nyelvű beszédben kért segítséget az összegyűlt rendektől: „Magyarországról, a mi személyünkről, gyermekeinkről és a koronáról van szó. Mindenkitől elhagyatva, egyedül a magyarok hűségéhez és régóta ismert áldozatkészségéhez folyamodunk. Személyünk, gyermekeink, koronánk és a birodalom végső veszedelmében kérjük a rendek haladéktalan segítségét.”

A legendák világában úgy él a történet, hogy Mária Terézia - aki ekkor egy újszülött kisfiú édesanyja is volt - még csípés segítségével a csecsemő sírását is bevetette a nagy cél érdekében. Bár a történészek szerint a pár hónapos József

főherceg ekkor még nem tartózkodott Pozsonyban, de a hatás így sem maradt el. A meghatódott nemesek a beszédet félbeszakítva, „vitam et sanguinem”, azaz „életünket és vérünket” felkiáltással felajánlották segítségüket a bajba jutott királynőnek, amivel megmentették a Habsburg Birodalmat.

A kicsit szentimentális történet szép ugyan, a valóság azért ennél racionálisabb. A királynő szorult helyzete bizonyára gyakorolt hatást a jelenlévőkre, a lovagiasság szép dolog ugyan, de azért a döntést sokkal gyakorlatiasabb dolgok határozták meg. Ezt mutatja, hogy a sokat emlegetett nevezetes mondat már kevésbé ismert befejezése így hangzott: „sed avenam non”, vagyis „de a zabunkat nem”. Ugyan több történész vitatja, hogy ez a toldalék is elhangzott. (Vélhetően ez az 1741. évi háború hadfőlkelésére utal, amikor a megyéknek kellett az ehhez szükséges kenyeret, szénát és zabot szolgáltatni. Ekkor kaphatott szárnyra a mondat, amiből e szállóige keletkezett.) Ha percre pontosan nem is akkor hangzott el, de a korabeli nemesi felfogást mindenesetre jól tükrözte ez a tömör gondolat.

Vagyis a rendek a látszat ellenére nagyon is komoly árat szabtak a kérés teljesítéséért. Mária Terézia megesküdt, hogy tiszteletben tartja ősi kiváltságait. Érvénytelenítette III. Károly néhány magyarellenes intézkedését, megerősítette a rendi és nemesi jogokat, biztosította a birtokok adómentességét. Rövidesen közel hetvenezer magyar harcolt a császári hadseregben magyar vezényleti nyelv alatt. Az „alku” rájuk eső része a szeptember 12-i ülésen teljesült, amikor a felajánlott hadtestek mellett egy 1000 fős testőrséget is állítottak a királynő mellé.

A helyzet pikantériája, hogy az ország Rákóczi vezetésével csaknem egy évtizedig küzdött a szabadságért, a Habsburgoktól való függetlenségért. A következő nemzedék pedig nemesi előjogainak kiterjesztéséért és megerősítéséért cserébe most ugyanezen hatalom védelmében szállt harcba. Ezt jelenti a „sed avenam non”. A magyar nemes harcol, vérzik, meghal, de kiváltságait megőrzi és nem adózik.

Mária Terézia tehát elérte célját, megszerezte Magyarország támogatását, a felállított 11 huszárezred pedig oroszánrészt vállalt abban, hogy az 1748-ban befejeződő háború után a Habsburg Birodalom - még ha Szilézia nélkül is, de - fennmaradhatott. Miután történelmi emlékezetünk a Habsburgokat számos vonatkozásban negatív színben tünteti fel, újra és újra felmerül a kérdés, hogy miként fordulhatott elő, hogy éppen a rebellis magyarok nyújtottak segédkezet a dinasztának. Bár ezt sokan pusztán a pozsonyi jelenettel indokolják, a döntés ennél sokkal prózaibb okokra vezethető vissza.

A valóság persze nem ilyen egyszerű. Két évvel a fenti események előtt a Habsburgok vesztés háborút vívtak a törökök ellen, a hódoltság emléke és újabb lehetősége pedig félelemmel töltötte el a magyarokat. Védelmet pedig csak a birodalomtól remélhettek. Nehezítette a körülményeket az is, hogy Mária Teréziával szemben egyetlen lehetséges királyjelölt sem jöhetett szóba. Rákóczi még 1735-ben meghalt, újabb háborút pedig senki nem akart egy éppen csak a fejlődés útjára lépett országban. Így aztán belátható, hogy ott és akkor a magyar rendek racionális döntést hoztak, még akkor is, ha - egyes történelmi helyzetekben - azt az utókor keservesen megbánta.

Szeptember 19.

Megszületett Kossuth Lajos

Roskovics Ignác festményén Kossuthot ma a szegedi Városháza dísztermében láthatjuk

„Mindent a népért, mindent a néppel együtt, semmit a népről a nép feje felett. Ez a demokrácia.”

„Az eltiport nemzet újjászületik, de öngyilkos nemzetnek nincs feltámadás.”

„Ha a kisebb nemzetek a nagyhatalmak általi elnyeletéstől meg nem óvhatnak, Európában nem lesz szabadság, nem lesz nyugalom, csak nagyravágyási, túlsúlyra törekvési vetélkedések lesznek egyfelől, másfelől örökös konspirációk.”

„Magyarországot a poklok kapui sem fogják megdönteni.”

„Soha le nem mondani, soha el nem csüggedni, ha kell mindig újra kezdeni!”

„Vegyenek el mindent, csak szabad sajtót adjanak, s nemzetem szabadsága, boldogsága fölött kétségbe nem esem.”

„Csak az képes hatalmasan hatni, ki saját korának embere (...) ”

„Ne civakodjunk a fölött, hogy mik voltunk, egyesüljünk arra, amit tennünk kell! Hogy milyen lesz a jövőnk, csak tőlünk függ, csak akarjunk! Egymás kezét megfogni jó, elereszteni átok! Egymásra boruló kezek tartják fenn a világot! Az én korosztályom elindult a temető felé, csak a napot, órát nem tudjuk, hogy ki-ki

mikor ér oda! Mindenki hagyjon valami örököt maga után, lehet, hogy ha még ma nem is, de egyszer még érték marad."

„A haza örök, s nemcsak az iránt tartozunk kötelességgel, amely van, hanem az iránt is, amely lehet, s lesz."

„Legyen hű a nemzet önmagához; még mindent meg lehet menteni. Veszve csak azon nemzet lehet, a mely lemondott önmagáról."

„...úgy látszik, hogy a magyarnak hiába írták a történelmet. Nem okul semmin. Még csak saját kárán sem."

Kossuth Lajos (Monok, 1802. szeptember 19. - Torino, 1894. március 20.) államférfi, az 1848-49-es szabadságharc vezéralakja, a Batthyány-kormány pénzügyminisztere, a Honvédelmi Bizottmány elnöke, Magyarország kormányzóelnöke.

Szeptember 21.

Gróf Széchenyi István, „a legnagyobb magyar”

Vastagh György: Gróf Széchenyi István portréja az MTA Veszprémi Területi Bizottságának székházában

„Nemzetünknek mindig az volt egyik legnagyobb hibája, hogy vagy nem bízott magában, vagy elbízta magát."

„Az ember annyit ér, amennyit használ."

„A nemzet nagysága, boldogsága mindig csak magában a nemzetben rejtezik."

„...minden kifejlődés, előmenetel, erő, érték és szerencsének legmélyebb sarkalata a KIMŰVELT EMBERFŐ.”

„Akit magyarnak teremtett az Úristen és nem fogja pártját nemzetének - nem derék ember.”

„A magyar szó még nem magyar érzés, az ember mert magyar, még nem erényes ember, és a hazafiság köntösében járó még korántsem hazafi.”

„Minél magasabban születik az ember, minél gazdagabb, értelmesebb és függetlenebb, annál nagyobbak kötelességei embertársai, hazája irányában.”

„Ha más nemzeteknek több a kincsük, legyen minékünk több erkölcsünk és hazafiúi szeretetünk.”

„Felemelkedésünk és boldogulásunk csakis a hitelen alapulhat, mégpedig a tág értelemben vett hitelen, hogy tudjunk „hinni ’s hihetni egymásnak.”

„Ha tudni akarod, hogy egy nemzet mennyire becsüli a múltját, nézd meg a temetőit”

„A tudományos emberfő mennyisége a nemzet igazi hatalma.”

„Tisztelek minden véleményt - kivéve a megvásároltakat - ezeket megvetem.”

„Egynek minden nehéz; soknak semmi sem lehetetlen.”

„Azokból a kövekből, melyek utunkba gördülnek, egy kis ügyességgel lépcsőt építhetünk.”

„Minden becsületes szívnek legszentebb a hon.”

„Én Magyarország férfias felvirulása után sóvárgok. Minden, bármi hasznos legyen is egyébiránt, mi e végcélhoz nem vezet, nem közelít, nem elégíti ki lelkem szomját.”

„Mióta élek, kimondhatatlan vágy létezik lelkemben, Magyarország kifejtése, a magyar nemzet feldicsőítése él minden csepp véremben.”

„Nincs nagyobb bűn, mint másokat vezetni, másoknak parancsolni, másokon uralkodni akarni - ahhoz való tulajdon és talentum nélkül.”

„Sokan azt gondolják: Magyarország - volt; én azt szeretném hinni - lesz!”

„Azokért élünk, akiket szeretünk,

Azokért, akik igaznak tartanak,

A jövőért élünk, a szépért, s a jóért, amit tehetünk.”

Gróf Széchenyi István (Bécs, 1791. szeptember 21. - Bécs, Döbling, 1860. április 8.) politikus, író, polihisztor, közgazdász, a Batthyány-kormány közlekedési minisztere. Eizméi, tevékenysége és hatása által a modern, új Magyarország egyik megteremtője. A magyar politika egyik legkiemelkedőbb és legjelentősebb alakja. A Hungarikum Bizottság 2014. március 18-án szellemi hagyatékát mint egyedülálló nemzeti értéket, hungarikummá nyilvánította. Életműve nemcsak saját korában volt kiemelkedő, hanem az utókor számára is példamutató.

Szeptember 27.

Megnyílt a Magyar Állami Operaház

Dörre Tivadar: Az Operaház Pesten, 1893

1894. szeptember 27-én megnyílt Budapesten a Magyar Állami Operaház. Pest-Budán 1837 óta a Nemzeti Színház adott otthont a zenés drámai műfajnak, azonban az 1867-es kiegyezést követően a város gyors fejlődésének köszönhetően a színház egyre szűkebbnek bizonyult feladatai ellátására. 1872-ben létrejött az a bizottság Podmaniczky báró vezetésével, amely a felépítendő operaház helyét volt hivatott kijelölni. A bizottság az új dalszínház helyéül az épülőfélben levő, reprezentatív sugárút melletti Hermina teret, az egykori ócskapiacot választotta.

1873-ban a belügyminiszter versenytárgyalást írt ki az épület megépítésére. A tervpályázat zsűrije Ybl Miklós pályaművét tartotta megvalósításra érdemesnek. Erkel grandiózus pályaműve azonban messze túllépte az előirányzott építési összeget, ezért azon többször is változtatnia kellett. Az építkezés 1875-ben nagy lendülettel kezdődött, majd később igencsak lelassult és kisebb megszakításokkal kilenc éven át tartott. A költségek végül túllépték a 3 millió forintot, amit szinte teljes mértékben Ferenc József magánpénztára állta. Az eredmény viszont páratlan: a neoreneszánsz stílusban épült épület Budapest egyik legjelentősebb 19. századi műemlékévé vált. A gazdagon díszített belső terek kialakításában neves magyar művészek is közreműködtek, többek között Lotz Károly, Than Mór és Székely Bertalan.

A Magyar Királyi Operaház ünnepélyes megnyitására 1884. szeptember 27-én került sor Ferenc József császár jelenlétében. A nyitóünnepség csaknem botrányba fulladt, mert a rendőrkordont félresodró, az előcsarnokba beözönlő tömeget az előadás kezdetéig csak nagyon nehezen sikerült kiszorítani az

épületből. Maga báró Podmaniczky Frigyes is honvédtiszti díszegyenruhában, kardlappal hajtotta ki a rendszegőket.

A Bánk bán első felvonását, a Hunyadi László nyitányát és a Lohengrin első felvonását adták elő Erkel Ferenc, illetve fia, Erkel Sándor vezényletével. Ybl Miklós neoreneszánsz palotája lényegében változatlan formában immáron 130 éve várja az opera és a balett műfaj szerelmeseit. Az épületben évente több ezer turista is ellátogat, hogy megcsodálja Budapest egyik legjelentősebb 19. századi műemlékét.

A Magyar Állami Operaház Magyarország egyetlen nagy létszámú társulattal rendelkező és kimondottan operákra, balettekre szakosodott színháza. Az első társulatot 34 énekes, 81 tagú kórus, 75 tagú zenekar és 30 fős balettkar alkotta. A társulat kezdetben sem létszámban, sem pedig színvonalban nem volt képes megfelelni a mindennapi színjátszás követelményeinek, ezért hamarosan művészi válságba került. Ehhez anyagi problémák is társultak, mert a pesti közönség nem volt képes viselni a produkciók költségeit. 1888-1891 között az intézmény igazgatója Gustav Mahler lett, az ő nevéhez fűződik a társulat első „aranykora”. Az első világháború kitörése erősen visszavetette a színház fejlődését, az Operaház egy évre be is zárt.

Az Operaház főbejárata

A két világháború között művészi szempontból ismét virágzásnak indult Radnai Miklós és Márkus László munkásságának köszönhetően. 1944 karácsonyától az Operaház nem tartott előadásokat. Hatalmas pincerendszerét óvóhelyé alakították; a személyzet tagjain kívül is sokan húzódtak meg itt az ostrom heteiben, köztük Kodály Zoltán is. Az ostrom végén az épület viszonylag kevés sérüléssel, jóformán ép nézőtérrel állt, csak a hátsó traktus és a tetőzet rongálódott meg erősebben. A romeltakarítási munkálatokat és a részben ideiglenes jellegű helyreállításokat követően az Opera már 1945. február 11-én megnyitotta kapuit: hangversenyt rendeztek az alsó ruhatárban, Kodály Missa brevisének ősbemutatójával. A hivatalos megnyitó 1945. március 15-én volt.

1945 óta az intézmény hivatalos neve Magyar Állami Operaház. 1951-től a közönség igényeinek növekedése miatt az Operaházhoz csatolták a Városi Színházat, amely 1953-tól az Erkel Színház nevet viseli. Az operatársulat mellett a ház ad otthont a Magyar Nemzeti Balettnek is. Az Opera Europa szövetség tagja.

Az Operaház épülete

A mészkőből faragott főhomlokzat enyhén ferde földszintje fokozza az épület monumentalitását.

A sarkokat Stróbl Alajos két márványszfinxe díszíti. A bejárat melletti fülkékben Erkel Ferenc és Liszt Ferenc szobrai szintén Stróbl alkotásai. A büfé ablakai előtti fülkékben a négy múzsa, a felső teraszt tizenhat zeneszerző szobra díszíti. Az előcsarnokot különböző színű nemes márvány burkolatok uralják.

Az aranyozott dongaboltozatot nyolc márványoszlop tartja, kazettáiban Székely Bertalan a kilenc múzsát festette meg. A bejárat oldalán, a kapuk és a pénztárfülkék fölött, medalionokban Mosonyi Mihály, Doppler Ferenc, Hummen Nepomuk János és Goldmark Károly dombormívű portréja.

A főlépcsőházat négy márványszobor díszíti.

Az Operaház egyik legjobban sikerült része, a díszlépcső.

Ybl Miklós a színház építészete és Erkel Ferenc, a magyar opera megteremtője és az Operaház első főzeneigazgatója szobrai mellett a legendás intendáns, gróf Bánffy Miklós és az egyetlen császári és királyi kamaraénekesnő, Sándor Erzsi fehér márvány portréja áll.

A főlépcső ágai az előcsarnok két széléről egyenesen vezetnek fel a földszinti, nézőtéri bejáratokig, így a nagyszerű térkompozíció késleltetve, csak a félemeleten bontakozik ki. Az aranykazettás tükörmennyezetben Than Mór kilenc téglalap alakú festménye a Zene ébredését és diadalát ábrázolja, az ablakok feletti lunettában szintén tőle származó mitológiai jelenetek.

A patkó alakú, háromemeletes nézőtér lélegzetelállító térélményt ad. A káprázatos vörös-arany színvilág, a nyugodt, harmonikus kompozíció a fölötté lebegő mennyezetfreskóval és a pompás bronzcsillárral e reprezentatív épület legtökéletesebb része. Minden emeletsor más-más kiképzésű, a látvány mégis páratlanul egységes. A kerek mennyezetet Lotz Károly monumentális kupolafreskója díszíti.

Szeptember 29.

A pákozdi csata

A pákozdi csata - Franz Xaver Zalder litográfiája

Az 1848. szeptember 29-én megvívott pákozdi csata volt az 1848-49-es forradalom és szabadságharc első jelentős ütközete, egyben az első győztes csatája. A magyar honvéd hadsereg nem a tényleges elnyomóival, hanem az általuk támogatott Jelasics vezette horvát hadsereggel vívott meg. E furcsa jelenség magyarázatát az előzmények vizsgálatában találhatjuk meg.

1848 első felében Európában forradalmi hullám söpört végig, amely elérte a soknemzetiségű Habsburg Birodalmat is. A birodalom számos pontján kitört forradalmi megmozdulások, fegyveres felkelések nemzeti függetlenedési törekvésekkel párosultak. Károly Albert szárd-piemonti király háborút indított az olaszországi forradalmi mozgalmak megsegítésére, így a császári udvarnak 1848 tavaszán súlyos katonai és politikai nehézségekkel kellett szembenéznie. A legnagyobb veszélyt az itáliai és a magyar jelentette. A két veszély egyidejű elhárítására a császári hadsereg nem rendelkezett elegendő erővel. A magyar függetlenedési folyamat ekkorra már olyan szintet ért el, hogy nyílt katonai támadással való felszámolásának lehetséges következményeit az udvar nem merte vállalni. A király szavatolta a magyar alkotmányt, hivatalosan a Magyarországon tartózkodó császári haderő Mészáros Lázár hadügyminiszter

alá volt rendelve és tisztjeinek jelentős része - királyi parancsra - felesküdt a magyar alkotmányra. A Batthyány-kormány pedig kínosan ügyelt arra, hogy ilyen támadásra okot ne szolgáltatson. Ezért az udvar az itáliai tartományokban kitört felkeléseket fegyveres erővel próbálta leverni, miközben - időnyerés céljából - a magyar forradalom valamennyi alapvető követelését elfogadta.

A nyár közepére változott a helyzet: a magyaron kívül valamennyi felkelést sikerült fegyveres erővel leverni, majd miután Radetzky tábornagy súlyos vereséget mért Károly Albert hadseregére, az udvar teljes figyelmét a „magyar probléma” megoldására fordíthatta.

Az elmúlt évezred során nem volt jellemző a horvát-magyar ellenségeskedés. Horvátország a magyar korona országai közé tartozott, de autonóm módon kormányozta magát, perszonálunióban Magyarországgal. A két, önálló nemességgel rendelkező Kárpát-medencei nemzet vállvetve küzdött a törökök ellen évszázadokon keresztül. A két ország egyaránt hősként tiszteli a két Zrínyi Miklóst, s a Frangepán (horvátul: Frankopan) család is beírta a nevét a magyar és a horvát történelemkönyvekbe.

A XIX. században, az éledező nacionalizmusok korában azonban szétválni látszott a két nemzet útja. Magyarországon a polgári forradalom 1848 márciusában erőteljes függetlenségi törekvésekkel párosult, amit a horvátok gyanakodva szemléltek. Kezdetben csak figyeltek, de néhány hónap múlva szervezkedni kezdtek, s ennek a mozgalomnak az élére Jellasics horvát bán állt. Jellasics a Batthyány-kormány egyik fő ellenségének számított, és a bécsi udvar folyamatosan bujtogatta a délszláv tábornokot.

A magyar kormány kompromisszumra készült, és 1848 augusztusában kísérletet tett arra, hogy elhárítsa a készülődő horvát támadást, amelyről Batthyányék is tudomást szereztek. A magyar kabinet ezért augusztus 27-én olyan nyilatkozatot tett, hogy hajlandó elismerni Horvátország függetlenségét, az ország teljes elszakadását is. Batthyány, a kormányfő még aznap a „haza bölcsét”, Deák Ferenc igazságügyi minisztert küldte Bécsbe azzal az utasítással, hogy Magyarország kész elismerni Jellasics bánágát és Horvátország elszakadását, ha Bécs visszatartja Jellasicsot.

De a nemzetközi erőviszonyok ekkor már nem kedveztek a magyar függetlenségi törekvéseknek. Így nem csoda, hogy Deák küldetése nem járt sikerrel. A bécsi udvar ekkor már a harctéren szerette volna eldönteni a küzdelmet, nem a tárgyalóasztalnál, így nem is fogadták a minisztert. Jellasics tovább folytathatta provokációit. Így például augusztus 31-én bevonult Fiuméba, és megszállta a várost. A magyar haderő ezt kezdetben tétlenül szemlélte. Szeptember 10-én lemondott az első felelős magyar kormány, és ezen a napon gróf Teleki Ádám, a dunántúli sereg új parancsnoka a Drávától, a horvát határtól Keszthelyig vonult vissza, mert nem akart a bánnal csatározásokba keveredni.

Szeptember 11-én így Jellasics gond nélkül átlépte a Drávát, és megindult a főváros ellen. A támadás hírére lemondott Batthyány, aki egyúttal egy új kormány összeállításán fáradozott, és népfelkelést hirdetett a Dunántúlon. Szeptember 15-én Batthyány a képviselőház elé tárta Teleki árulását, és javasolta, hogy Habsburg István nádor vegye át a hatalmat. Ezt a törvényhozás jóvá is hagyta, de a nádor mellé választott egy hattagú bizottságot. Ez lett a

későbbi Honvédelmi Bizottmány, amelynek élére kerülve fokozatosan Kossuth vette át a hatalmat Magyarországon. Másnap Batthyány ismét lemondott a miniszterelnökségről, és ekkor választották be Kossuthot és Nyáry Pált a bizottmányba.

Miután a bécsi udvar figyelmeztette a nádort, hogy ne álljon ellen Jellasicsnak, István főherceg - a Habsburg család tagja - szeptember 22-én elhagyta Magyarországot.

A nádor először tárgyalásos úton megpróbálta rendezni a horvát-magyar konfliktust, szeptember 23-án pedig - V. Ferdinánd utasítására - Bécsbe utazott, és soha többet nem tért vissza. A honvédsereg tehát teljes zűrzavarban várta Jellasics érkezését, miközben mindenki tisztában volt azzal, hogy a magyaroknak két lehetőségük van: vagy legyőzik a horvátokat, vagy ellenkező esetben a bán bevonul Pestre, és megsemmisíti az eddigi vívmányokat.

A pákozdi emlékmű

Gróf Teleki Ádám, császári és királyi vezérőrnagy és tisztjei kényes helyzetbe kerültek, hiszen az egyik oldalon a király által kinevezett - majd leváltott - bán, és a Ferdinándra felesküdött határőrsereg, míg a másik oldalon ugyancsak a király által kinevezett magyar kormány, és - az áprilisi törvények értelmében - szintén Ferdinándra felesküdött honvédsereg állt. A magyar alkotmányra tett esküjük, a magyar tisztek többségében élő hazafias szellem indokolta volna a fegyveres ellenállást, az a tény azonban, hogy a harcot lényegében császári csapatok ellen kellett volna megvívni kiút keresésére ösztönözte őket. A magyar hadsereg ezért a harcot nem vette fel, de ki sem szolgáltatta magát Jellasics csapatainak, hanem megkezdte a visszavonulást Székesfehérvár felé. A zűrzavarban a tisztek és katonák jelentős része - esküje miatt - úgy döntött, kimarad a küzdelemből, sokan pedig később érzelmeiktől függően csatlakoztak egyik vagy másik táborhoz.

A pákozdi csatát tehát - mindkét oldalon - császári és királyi tisztek vezényelték. A legfelsőbb császári hadvezetés ebben az időszakban nem adott ki egyértelmű parancsokat, ezzel megosztotta a császári hadsereget, lehetőséget teremtett a parancsok értelmezésére és így végső soron minden egyes katona saját lelkiismereti ügyévé tette annak eldöntését, hogy miként értelmezze az uralkodóra és a magyar alkotmányra tett esküjét. A csatát lényegében így császári és királyi csapatok vívták császári és királyi csapatok ellen,

ugyanannak az uralkodónak a katonái ugyanannak az uralkodónak a nevében. Mindkét oldalnak meggyőződése volt, hogy a parancsok szerint jár el.

Kossuth toborzóútra indult az Alföldre, de szeptember 26-án már Jellasics bevonult Székesfehérvárra. Magyar oldalon újabb zavart keltett, hogy szeptember 25-én Bécsben gróf Lamberg Ferenc altábornagyot nevezték ki a hadsereg főparancsnokává. Szeptember 27-én a magyar képviselőház Kossuth javaslatára érvénytelenítette Lamberg kinevezését, a sereget pedig ellenállásra szólította fel Jellasiccsal szemben. A pesti nép szeptember 28-án a hajóhídon megölte Lamberget, ezzel a liberális nemességet is kész helyzet elé állítva.

Szeptember 28-án, egy nappal a sorsdöntő összecsapás előtt a magyar országgyűlés küldöttei érkeztek a pákozdi táborba, ahol a sereget biztatták az ütközet megvívására. A szeptember 28-i haditanácson a magyar oldalon harcoló császári és királyi tisztek Móga János személyében megválasztották a küszöbön álló csata főparancsnokát, az altábornagy utasítására pedig a honvédek a Pátka-Sukoró-Velence vonalon még aznap elfoglalták állásaikat. Mivel Jellasics mind létszámban, mind a csapatok képzettségét tekintve fölényben volt, Móga nem vállalta a támadás kockázatát, de a bán esetleges támadása esetén - ami szeptember 29-én reggel be is következett - hajlandó volt megvívni az ütközetet. Szeptember 29-én Pákozdi és Sukoró között megütközött Jellasiccsal a honvédsereg. A történelmi jelentőségű csatában a magyarok huszonhétezer, Jellasics horvát serege minimum harmincötezer katonával csaptak össze egymással. A horvát bán a csata napján már túl volt Székesfehérvár elfoglalásán, majd magabiztosan nyomult tovább északi irányba, hogy megütközzön a rá váró Móga János altábornaggal. Móga, aki eddig halogatta az összecsapást, vállalta az ütközetet. A bán terve az volt, hogy először csapást mér a magyar jobbszárnyra, majd frontális támadást indít a honvédek centruma ellen, végül a Velencei tóba szorítja az ellenfelet. Kezdetben minden a tervei szerint alakult, ugyanis sikerült megfutamítaniuk a Guyon Richárd vezette jobbszárnyat, de a döntő roham többszöri nekifutásra sem hozott eredményt. Miután a közvetlen támadás nem járt sikerrel, Kampen tábornok a jobb szárny átkarolásával próbálkozott, de a lovasberényi úton e célból előreküldött különítményét egy, a középről küldött huszárszázad megállította. (A hadmozdulat sikerében jelentős része volt a későbbi miniszterelnök Andrássy Gyulának, aki nemzetőrtisztként vett részt a csatában.) Jellasics ezt látva elszánta magát a döntő rohamra, de a honvédek tűzereje miatt ez sem érte el a célját.

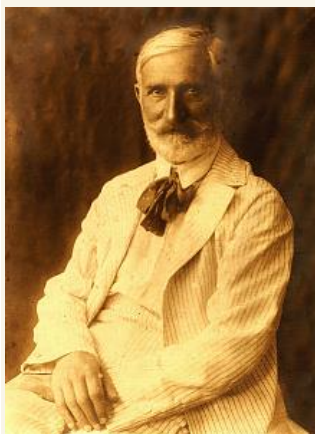
Jellasics ekkor háromnapos fegyverszünetet kért, amelyet Móga altábornagy, a magyar sereg vezére meg is adott. Ezáltal a győzelmet Móga nem használta ki, csapatait Martonvásárra vonta vissza. Jellasics pedig a menekülést választotta, bár ezt semmi sem indokolta. De az bebizonyosodott, hogy a magyarok jóval nagyobb katonai potenciállal rendelkeznek, mint azt előzetesen Jellasics gondolta. Miután a népfelkelők a horvátországi visszaút lehetőségét elvágták előle, Komárom vára pedig Klapka György első komolyabb (akkor még inkább katonadiplomáciainak minősíthető) küldetése hatására a magyarok mellé állt, ezért Jellasics október elsején kénytelen volt Bécsig hátrálni.

A pákozdi csata méltó nyitánya lett a szabadságharcnak annak ellenére, hogy egyáltalán nem volt véres ütközet, hiszen az ellenség részéről maximum kétszázan estek el, míg a magyarok hét katonát vesztek a csatában.

Szeptember 30.

Megszületett Benedek Elek

Elek apó

*„Mi hasznom benne? - én nem kérdezem,
Csak ültetek a jövő nemzedéknek!”*

*„Az volt s lesz a törekvésem, hogy az általam megírt s még megírandó mesék
irodalmi művek hatását tegyék az olvasóra, anélkül azonban, hogy emiatt
meghamisítsam a nép eszejárásának, mesemondó nyelvének karakterét.”*

*„Hidd meg nekem, hogy csak az a valamennyire egész ember,
kinek könnyű a toll, s nem nehéz a kasza.”*

*„Állj a védtelenek, gyengék közé;
az erősek, hatalmasok oldalán harcolni nem virtus.”*

*„Ne félj, ne szégyellj szeretni a hazát! Ma a világpolgárság a divat, de te ne hódolj
e divatnak. Inkább légy „vad magyar”, mint „szelíd hazafi”. Mennél jobban
szaporodnak a szelíd hazafiak, annál inkább lesz szükség a vad magyarokra.”*

„Semmit ne kívánj, a mi becsületes munkával el nem érhető.”

*„Halljad, magyar, halljad! - ne csüggedj, veled lesz a magyarok Istene. Vérednek
hullásával bár, visszaszerzed Attila földjét, letiprod minden ellenséged, s a
magyaré marad e föld, időtlen időnkig!”*

*„Szeretet lánca! Kössed egybe
Szívét nagyoknak s gyermekeknek!*

*Gyűlölség! Légy úgy eltemetve,
Hírét se halljuk létednek!*

Ez országnak minden lakója Egymást szeresse, védje, ójja:

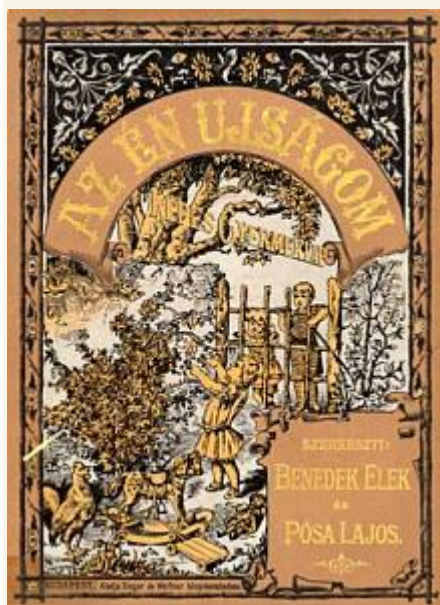
Naggyá ország csak így lehet - -

- Csudát művel a Szeretet.”

Benedek Elek (Kisbacon, 1859. szeptember 30. - Kisbacon, 1929. augusztus 17.) író, újságíró, országgyűlési képviselő, „a nagy mesemondó”.

Benedek Elek az emberek többségének tudatában úgy él, mint az egyik legnagyobb, ha nem a legnagyobb meseírónk. Még akkor is így van ez, ha sokféle tevékenységének ez csak egy része volt. Kevesen tudják, hogy oktatáspolitikus és tankönyvíró is volt. Önállóan és társszerzőkkel írt népiskolai tankönyvein kívül írásait, verseit, meséit, elbeszéléseit szinte minden népiskolai tankönyvben megtaláljuk. Életútja, tevékenysége sokszor nehezen követhető, de személyisége, gondolkodásmódja mindvégig kristálytisza maradt. Születésnapjához igazodik a Magyar Népmese Napja, amelyet az ő emlékére szeptember 30-án tartunk.

A magyar gyermekirodalom egyik megteremtője a Székelyföld szülötte. 1859. szeptember 30-án született az Erdővidék egy kicsi falujában, Kisbaconban. „Kicsiny falu az én falum, legkisebb az egész vidéken s a legszebb. Gyermekkoromban alig hatszáz lakója volt, s ennek is jó felerészét az én nemzetségem tevé.” És ez a legszebb kis székely falu mély hatással volt hősünkre, aki már az anyatejjel szívta magába a népköltészetet. Egyik életrajzírója mondja: „Az író egész pályafutását, irodalmi, közéleti tevékenységét elsősorban azok az élmények határozzák meg, amelyeket a szülőföld, a családi élet és nem utolsó sorban kisbaconi iskolája.”

„A honfoglalás ezredik évfordulóján ásták a ház fundamentumát, 1898 tavaszán nagyapó s nanyó ott álldogáltak a verandán, várták a pesti fiút, a pesti menyasszonyt, az unokákat. (...) Mai bankóban az én házamat félmillióra értékelik, de hordanák össze a világnak minden kincsét: nesze, ez mind a tied, add ide a házadat, nem adnám. Ebbe a házba be van falazva a lelkem, a téglákat, amelyeknek minden darabja egy-egy könyv, az én véremmel kevert mész ragasztja össze - nem, nem, ezt a házat csak elvenni lehet, megvenni nem.”

Falusi altatódal, mondóka, gyermekjáték, nyelvtörő, közmondás, mese és monda volt a nevelője. Édesapja, Benedek Huszár János Kisbacon egyik legjobb mesemondója, a reális mesék mestere volt, aki olyan regéket mondott el neki,

amelyeknek nagy része eredeti népköltészet, de voltak olvasmányjaiból eredő „regéi” is. A mesék, a mondák és a „rege” színtere Kisbacon és környéke. A reális mesék cselekménye magában a faluban, annak határában folyik, a tündérmesék színtere a havas, a végeláthatatlan rengeteg, amely a falutól nem messze emelkedik.

Elhunyt Sütő András

„Nem idomításra, gondolkodásra születtem; embernek születtem, aki nem csupán tetteivel, de a gondolataival is rendelkezni akar.”

„Bár az írás és az igazság édestestvérek: gyakran mégis külön utakon tévelyegnek.”

„Hűség és bátorság csak olyan emberek körében tanyázik, akik tiszta lelkiismerettel vannak egymás iránt: akiknek mosolyába nincsen kés göngyölve, szavaik pedig nem arra valók, hogy a szándékaikat eltitkolják velük.”

„A hatalom ott válik önnön karikatúrájává, amidőn saját szakállas vagy csupasz képét kezdi csodálni a történelem zsebtükrében.”

„Nyelvéből kiesve: létének céljából is kiesik az ember.”

„Önmagát becsüli meg minden nemzedék azáltal, hogy tudomásul veszi: a világ nem vele kezdődött.”

„Hacsak lehet, játszik a gyermek. Mert végül a játék komolyodik munkává. Boldog ember, ki a munkájában megtalálja a valamikori játék hangulatát.”

„A történelem, bármennyire is a tömegek műve, egy-egy kiemelkedő személyiség karján sétál be az emlékezet házába.”

„Félelmetes minden, amihez hozzányúl az ember.”

Sütő András (Pusztakamarás, 1927. június 17. - Budapest, 2006. szeptember 30.) a romániai magyar kulturális és politikai élet kimagasló alakja, Herder- és Kossuth-díjas erdélyi magyar író, lapszerkesztő, közéleti személyiség.

Életpályája

Emlékháza Pusztakamaráson

Mezőségi szegényparaszti családból származott, a Kolozsvártól mintegy 50 kilométerre fekvő Pusztakamaráson (Camarasu, Románia) született 1927. június 17-én. Szülei Sütő András és Székely Berta voltak. Tanulóéveit a nagyenyedi református kollégiumban és a kolozsvári református kollégiumban töltötte. Már diákkorában írt riportokat. Első írását 18 éves korában közölte a kolozsvári Világosság című lap, Levél egy román barátomhoz címmel.

1949-ig Kolozsváron a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola rendező szakos hallgatója volt, majd tanulmányait megszakítva a Falvak Népe című hetilap főszerkesztője lett. 1951-ben a szerkesztőséget áthelyezték Bukarestbe és emiatt ő is költözött. Azonban az 50-es évek elején kialakult politikai viszonyokkal nem tudott azonosulni, ezért 1954-ben lemondott állásáról. Marosvásárhelyre költözött és az Igaz Szó című irodalmi folyóirat főszerkesztő-helyetteseként dolgozott. Marosvásárhely aztán a haláláig otthona maradt. Tevékenyen részt vett a kulturális és politikai közéletben. 1958-1989 között a Művészet, illetve az Új Élet című marosvásárhelyi képeslapnak volt főszerkesztője. 1989-ig az Erdélyi Figyelő főszerkesztői pozícióját töltötte be.

1965-1977 között parlamenti képviselő, 1974-1982 közt a Romániai Írószövetség alelnöke volt. 1980-tól kezdve a Ceausescu-rezsim betiltotta műveinek kiadását és színdarabjainak bemutatását, ezért 1980 és 1990 között csak Magyarországon tudott publikálni. Ebben az időszakban ő és családja a hatalom és a Securitate folyamatos zaklatásainak voltak kitéve.

Az 1989 decemberi romániai fordulatot követően a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) Maros megyei bizottságának elnökévé, tiszteletbeli elnökévé választották. A marosvásárhelyi fekete március, a marosvásárhelyi pogrom idején a magyarok és románok között kitört etnikai zavargások során az RMDSZ székház ostromakor elveszítette bal szeme világát. Saját kérésére Magyarországra szállították gyógykezelésre

1990. június 22-én a Magyarok Világszövetsége budapesti ülésén a szervezet tiszteletbeli elnökévé választották, 1990-ben az Osztrák Pen Klub tiszteletbeli tagja lett. Ő volt Marosvásárhely első díszpolgára, s ugyancsak díszpolgára volt Székelyudvarhelynek.

Nyelvújító, közösségmegtartó szerepe előtt tisztelegve az erdélyi anyanyelvápolók róla nevezték el a nyelvörzés díját. 1992-ben Kossuth-díjat kapott “kiemelkedő prózairói munkásságáért, nyelvörző és nyelvteremtő művészetéért, napjaink magyar színházművészetében játszott kimagasló szerepéért”.

1996-ban a Magyar Örökség-díjjal tüntették ki, s a Magyar Művészeti Akadémia tagja lett. 1997-ben megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét, 2005-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjét. Hetvenötödik születésnapján, 2002-ben Mádl Ferenc államfő Köztársasági elnöki érdemérmét adományozott neki.

Életének 80. évében, 2006. szeptember 30-án, hosszan tartó betegség után melanómában hunyt el Budapesten. Egy héttel később helyezték örök nyugalomra a marosvásárhelyi református temetőben a Bolyaiak sírjának közelében.

KARD ÉS LANT SZEPTEMBER

vitéz Vankó József egyháztörténeti munkanyaga

A hónapról - Szeptember

A régi római naptár márciustól számított hetedik hónapja eredetileg csupán egy sorszámot kapott. E fantáziátlan sorszámnevet – latin September, September mensis („Hetedik”, „Hetedik hónap”) akkor sem cserélték fel másra (kivéve egy rövid időszakot, amidőn a rossz emlékű Nero Germanicus császár önmagáról Germanicusnak nevezte el), amikor hónapunk a kilencedik lett. Noha szeptember mind a földműves lét, mind a csillagászat és a naptár szempontjából jeles hónap, nem dúskál római ünnepekben. Ezek közül a legjelentősebb a capitoliumi triász: Iuppiter, Iuno és Minerva templomának felavatásáról emlékezett meg szeptember Idusán (13-án). Történelmi emlékűnnepnek tűnik első pillantásra – a római patríciusok istenhármasának még az etruszk Tarquinius Superbus király építtetett egy háromhajós templomot a Capitoliumon –, ám az ünnep időpontja és a hozzá fűződő szokások „igazi” naptári eseménnyé avatják. Mint Hahn István írja, ezen a napon az egész szenátus megjelent a templomban, és nagy közös lakomán megvendégelte a három istent. Ezt a szokást a sikeres betakarításért (aratásért, szüretért) járó hálaadasként értelmezhetjük, az istenek elé tálalt fogások nyilván a föld az évi ajándékaiból készültek. Ugyanezen alkalommal a szentély falába szöveget vertek, ez az évek számítását szolgálta. Ez a szokás arra vezethető vissza, hogy volt idő, amikor *szeptember 1-ével kezdték az évet*. A nap azért is jelentőségteljes, mert mindössze 9 nap választja el az őszi napéjegyenlőségtől, a római naptárban ennek is jelentősége volt. A *Nonae* például a hónap Idusa előtt számon tartott 9. nap volt, a *novendialis* pedig kilenc napos, kilencedik napon végbemenő ünnepet jelölt (vö. a katolikus ünnepi nyolcad, kilenced fogalmával). Szeptembert repülő, nevető ifjú személyesítette meg, bíborruhában, fején *köleskoszorúval*. Jobbjában *Mérleggel*, a hónap jelével, baljában szőlővel és más gyümölcscsel teli *bőségszaru*. Az ifjút szőlő koszorúzta Ceres is helyettesítheti. A bíborruha – Cesare Ripa magyarázata szerint – a „királyi” hónapnak járó viselet. E címet pedig azért kapta, mert bőkezűbb, mint társai (az ötletet a pirosodó lombok adhatták, a vörös szín majd mindenütt hagyományosan az ősz színe). Elsősorban szüret ideje lévén, a szeptembert szüretelő alakok is jelképezhetik: szőlőt szedő, szőlőkoszorús, teli puttonyos, mezteláb szőlőt taposó parasztok.

A hónap régi magyar nevei: *Mérleg hava*, *Szent Mihály hava*. Az előbbi a Mérleg jegy szeptember utolsó dekádjában kezdődő uralmára utal (időszámításunk kezdetéig az őszpont a Mérleg csillagképbe esett), Szent Mihály arkangyal viszont a szeptember utolsó, és a Mérleg első dekádjának legrangosabb szentje.

Szeptember 8.

SZŰZ MÁRIA SZÜLETÉSE (KISBOLDOGASSZONY) - KISASSZONY NAPJA (Nativitas Beatae Mariae Virginis)

A jeruzsálemi hagyomány a Bethesda fürdő mellett tisztelte Mária születésének helyét. Az 5. század elején Szent Anna tiszteletére templomot építettek itt, melynek felszentelési évfordulóján, szeptember 8-án emlékeztek meg Mária születéséről. A nyugati egyházba valószínűleg I. Sergius pápa vezette be az ünnepet a 7. század végén, majd IV. Ince pápa a 13. században nyolcadot csatolt hozzá, mely 1955-ig élt. Az ünnep magyar elnevezése a 15. századig vezethető vissza. Kisboldogasszony ünnepe országszerte kedvelt búcsújárónap. A Stella puerpera Solis ('hajnali szép csillag') tiszteletére szokás volt szeptember 8. hajnalán a napfelkeltét a szabadban várni, csatlakozni az angyalokhoz, akik ilyenkor Mária születésén örvendeznek a mennyben. Azt tartották, hogy akinek „érdeme van rá”, meglátja a kelő napban Szűz Máriát. A népi megfigyelések szerint a fecskék Kisasszonykor indulnak útnak. Mária Isten áldott földje, amelyből üdvösségünk virága és gyümölcse sarjadt. Ebből a szimbolikából nőtt az a 19–20. század fordulóján még élő Balaton-vidéki és göcseji szokás, hogy a vetőmagot az ünnepre virradó éjszaka, illetve kora hajnalban kitették a harmatra, hogy ne üszkösödjék meg. A nép nyelvén a két nagy Mária-ünnep (augusztus 15. és szeptember 8.) közti időszak neve a kétasszonyköze.

Szeptember 12.

SZŰZ MÁRIA SZENT NEVE

Szeptember 12-én a magyar és a német nyelvterületen a Boldogságos Szűz Mária neve napját tartjuk. Az ünnepet Boldog XI. Ince pápa rendelte el annak emlékére, hogy 1683-ban a keresztény seregek megfutamították a Bécszet ostromló török hadsereget. Mária szent nevét ünnepeljük szeptember 12-én – ez a Boldogságos Szűz Mária neve napja a liturgikus naptárban. Mária nevét különböző napokon a 11. századtól kezdve ünnepelték.

Szeptember 14.

A SZENT KERESZT FELMAGASZTALÁSA

A Szent Keresztet Szent Ilona találta meg a 4. században: a legendás történet szerint Nagy Konstantin császár édesanyja kiásatta a kereszteket a Kálvária földjéből. Mindhárom kereszt és az INRI-tábla is előkerült, amelyet Pilátus az

Úr keresztjére tüzetett. Nem lehetett azonban megállapítani, hogy a három kereszt közül melyik volt Krisztusé, ezért Makárius jeruzsálemi püspök mindhármat hozzáértette egy halálos beteg asszonyhoz, aki az egyiktől meggyógyult. Így azonosították, melyik Krisztus keresztfája. 335. szeptember 13-án ünnepélyesen felszentelték Jeruzsálemben a Szent Sír-bazilikát. Másnap mutatták fel először a népnek a megtalált kereszt ereklyét – felmagasztalták a világ előtt gyalázatot, de a keresztények számára a megváltást jelentő keresztet. Az ünnepet előbb Konstantinápolyban, majd a 7. századtól már a nyugati egyházban is megünnepelték. 614-ben a perzsák elrabolták az ereklyét. 628-ban Hérakleiosz császár szerezte vissza, és ünnepélyesen, mezítláb, viseltes ruhában vitte vissza Konstantinápolyba az Aranykapun át.

Szeptember 15.

A FÁJDALMAS SZŰZANYA

Szeptember 15. a Fájdalmas Szűzanya (Hétfájdalmú Szűz) emléknapja Egyházunkban. A Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepéhez kapcsolódik, liturgikus ünneplését először a szervita rendnek engedélyezték, majd VII. Piusz pápa terjesztette ki az egész Egyházra. Lukács evangéliumában olvassuk: Simeon megáldotta őket, és így szólt anyjához, Máriához: „Íme, ő sokak romlására és sokak feltámadására lesz Izraelben, jel lesz, amelynek ellene mondanak – a te lelkedet is tör járja át –, hogy kiderüljenek sok szív titkos gondolatai.” (Lk 2,34–35) Az Egyház mindig szeretettel és tisztelettel szemlélte a Szűzanya szenvedését – köztük a legnagyobbat: a keresztfa alatt érzett fájdalmát.

Szeptember 21.

SZENT MÁTÉ APOSTOL ÉS EVANGÉLISTA

A Máté név a latin Matthaesus és a görög Matthaiosz közvetítésével a héber Mattajból ered. Jelentése: „Jahve ajándéka” vagy „a hűséges”. A vám- és pénzügyőrök, bankárok, vámosok védőszentjére, Szent Máté apostolra és evangélistára emlékezünk ünnepén, szeptember 21-én. Az apostolról és evangélistáról, akinek jelképe az angyal, biztosan csak a Szentírásból tudunk, ezen kívül nem sok olyan adat maradt ránk, amely történetileg hitelesnek tekinthető. Máté különös figyelemmel gyűjtötte s őrizte magában az Úr szavait és beszédeit. Miután rendezte, mint mondás- és beszédgyűjteményt adta tovább. A tudósok úgy vélik, hogy e beszédgyűjtemény és Márk evangéliuma volt a forrása annak a műnek, amelyet az egyház hagyománya Máté evangéliumaként tart számon. Az Úr mondásait Máté úgy foglalta elbeszéléseibe, ahogy az ékszerész foglalja aranyba a drágaköveket. Egymás után fűzte a hasonló tartalmú, de eredetileg függetlenül elhangzott

beszédeket, és így jött létre a hegyi beszéd (5–7. fejezet), a példabeszédek (13. fejezet), a farizeusok feletti jajkiáltások (23. fejezet) és az eszkatologikus beszéd (24–25. fejezet) gyűjteménye. Máté az apostolnévsorok közül kettőben a hetedik (Mk 3,18; Lk 6,15), kettőben a nyolcadik (Mt 10,3; ApCsel 1,3) helyen, Tamás mellett áll. Jézus legszűkebb tanítványai köréhez tartozott tehát, azokhoz, akik nem botránkoztak meg Krisztusban, s pünkösdkor megkapták a Szentlelket és a világra szóló küldetést.

Szeptember 24.

SZENT GELLÉRT PÜSPÖK ÉS VÉRTANÚ

Szent Gellért „magyar népköltészetünk első hírmondója”, szintén Nagy legendájában olvasható ugyanis az első utalás népköltészetünkre, mégpedig egy munkadalra. A „magyarok szimfóniájá”-ról szóló leírás megkapóan szép: „Történt pedig egyszer, hogy valakinek a védelmében a királyhoz sietett, és annak a vidéknek erdős környékén, amely disznók hizlalására volt alkalmas, volt egy falu, és délben ott látták vendégül. Ott éjfél tájt hallotta a malomkövek surrogását, s mivel ilyesmit sohasem látott, csodálkozott, hogy mi az. Egyszer csak az az asszony, aki a malmot hajtotta, énekelni kezdett. A püspök álmélkodva szólt Valterhez: »Valter, hallod a magyarok szimfóniáját, hogyan hangzik?« Mindketten kacagtak azon az éneken. Mivel pedig az asszony hajtotta a malmot, és éneke mind hangosabb lett, a püspök lefeküdt, és még mindig mosolyogva azt mondta: »Valter, magyarázd meg nekem, mi ez a különös dallamú ének, amely zengésével arra késztet, hogy hagyjam abba az olvasást?« Erre az így felelt: »Olyan ének ez, hogy az asszony, aki dalol, szolgálója vendéglátó gazdánknak, akinél megszálltunk, urának gabonáját őrli, mert ez idő tájt ezen a vidéken nincs más malom.« Erre így szólt a püspök: »Mesterség hajtja a malmot vagy emberi erő?« Valter így felelt: »Mesterség és erő, mert nem állat van elébe fogva, hanem saját kezével hajtja körbe-körbe.« »Ó, csodálatos dolog ez – mondta a püspök –, hogy is gondoskodik élelméről az emberi nemzet! Ha nem volna mesterség, ki győzné a munkát! Boldog ez az asszony – mondta –, aki más ember hatalma alá vetve ilyen jó lélekkel, zúgolódás nélkül is vidáman végzi köteles szolgálatát!« Elrendelte, hogy tekintélyes pénzösszeget adjanak át neki.”

Szeptember 29.

SZENT MIHÁLY, SZENT GÁBOR ÉS SZENT RÁFÁEL FŐANGYALOK

A Szentírásból név szerint ismert három főangyalt ünnepeljük szeptember 29-én. Egyikük neve Mihály (Mikaél), vagyis: 'Ki olyan, mint az Isten?'; a

másiké Gábor (Gábriél): 'Isten embere', 'az Isten erősnek bizonyult'; a harmadiké Rafael (Rafaél): 'Isten orvossága'. Az angyalok életéről nincsenek az emberekéhez hasonló életrajzi adatok. Történetük a teremtéssel kezdődött. Kegyelembe öltöztek, és próbára lett téve hűségük. Szabad akaratuk lehetővé tette a jók számára a hűséget, a lázadóknak pedig a bukást. A hűségesek jutalma örök boldogság, a bukottak számára a büntetés az örök kárhozat lett. Mihály képét hadseregek hímezték zászlaikra (például 955-ben a magyarok ellen Lech mezején hadba szállók), és az egyház is segítségül hívja a főangyalt a gonosz elleni küzdelemben. Szent Mihály arkangyal, védelmezz minket a küzdelemben; a sátán gonosz kísértései ellen légy oltalmunk! Esedezve kérjük: „Parancsoljon neki az Isten!” Te pedig, mennyei seregek vezére, a sátánt és a többi gonosz szellemet, akik a lelkek vesztére körüljárnak a világban, Isten erejével taszítsd vissza a kárhozat helyére! Ámen. (XIII. Leó pápa imája) A főangyalt fiatal férfiként ábrázolják, általában szárnyakkal, fején diadém vagy sisak, ruházata tunika, páncél, köpeny, kezében kardot, mérleget tart, lábával eltapossa a gonoszt. Szent Mihály a világ végén harcolni fog minden hívó lélekért, hogy kiragadja őket a sátán hatalmából. A haldoklókat is az ő oltalmára bízzák. Mihály teszi mérlegre az ember jócselekedeteit és gonoszságait. Eszerint ítélt majd az Úr üdvösségre vagy örök kárhozatra. A magyar néphagyomány szerint a halottakat a „Szent Mihály lován” (fából készült halottszállító saroglya) viszik a sírhoz.

Szeptember 30.

SZENT JEROMOS ÁLDOZÓPAP ÉS EGYHÁZTANÍTÓ

Szent Jeromos egyháztanító élettörténetét idézzük fel szeptember 30-án, liturgikus emléknapiján. Betlehemi remeteségében ő fordította az akkori latin köznyelvre (vulgata versio) a Szentírást. A pálosok Jeromos tiszteletére emelt temploma Csáktornyan (1446) hajdan jeles búcsújáróhely volt. Különösen tiszteltté tette a szentet a pálosok körében, hogy a majdani magyar haza szülőtte volt, továbbá, hogy a betlehemi barlangban remetéskedett, és megírta a rend szellemi őse, Remete Szent Pál életrajzát. A 15. században élt pálos, Báthori László Jeromos szellemi ösztönzésére fordította magyarra a Bibliát. Életrajzát a szintén pálos szerzetes Orosz Ferenc írta meg magyarul Szent Jeronimus. Egyedül valóságnak ékessége. Az az Thebaisbéli dütsőséges Szent Pál pátriárkának, remeték fejedelmének és mesterének élete és halála címmel.

